

Folkhögskole Veteranen

NR 1 2022

Tyrannens tid

Björn Grip

Min kvällslektyr de senaste kvällarna har varit Magnus Västerbros bok *Tyrannens tid – Om Sverige under Karl XII*. Boken har alla kvalitéer man kan önska sig. Lättläst utan att förenkla, övergripande perspektiv som ger sammanhang omväxlande med målande människoöden, som gör krigets vedermodor levande inte minst när det gäller de hemmavarande kvinnornas villkor.

Boken behandlar alltså tiden mellan år 1700 – 1721. År då Sverige befinner sig i permanent krigstillstånd även om själva hjärtlandet inte mer än marginellt upplever reguljära strider. Befolkningen lider naturligtvis ändå. Ständiga och utökade skattepålagor, men framför allt krav på att allt fler män ska tas ut till krigstjänst och skeppas över till Europa där Karl XII mestadels befinner sig med sin alltmer decimerade armé. Och tyrannens krav drabbar de fattigaste och mest utsatta hårdast.

Men boken ger perspektiv också på vår tid. I det avslutande kapitlet *Minnet av stormakten, minnet av tyrannen*, ger författaren en resumé över tiden efter kungens död, kapitulationen och fredsslutet. Han beskriver sedan också utvecklingen från frihetstidens försök till maktbalans över en ny enväldesperiod fram till det demokratiska genombrottet och välfärdsstaten. En modern historisk tid där den starka staten istället för att användas i krigets tjänst kan användas för folkets väl och under folkets kontroll.

Västerbro ställer slutligen frågan om alla har vaccinerats mot längtan efter en stark ledare? Hans svar är nej. Instinkten och driften finns där att underkasta sig den som med hela handen visar

vägen. När tiderna blir osäkra, när oron sprider sig av ett eller annat skäl kan denna slumrande drift väckas till liv igen, skriver han.

Och på motsvarande sätt finns det förstås också en drift hos vissa att söka den sortens makt – att träda fram och säga sig stå för lösningen och räddningen och kräva alla andras underkastelse för den sakens skull.

Västerbro påminner om den internationella utvecklingen från 1970-talet och framöver. Först en spirande optimism som växte fram, det kalla kriget tog slut och antalet stater som gick från diktatur till demokrati ökade. Den utvecklingen har dock vänts i sin motsats de senaste åren. Författaren pekar bland annat på Trumps presidentperiod i USA, med oförsonliga motsättningar och ett stort stöd för en politik som hotar att urholka själva förutsättningarna för ett

fritt, demokratiskt styre i landet.

Författaren skriver detta i slutet av 2020. När jag skriver dessa rader i slutet av februari 2022, håller Putins krigsmakt på att bit för bit tugga i sig nya landområden i Ukraina. Var det slutar vet vi inte. Men ett vet vi; när kriget kommer stryps demokratin, information deformeras och journalister som försöker skaffa fram faktauppgifter lever farligt.

Författaren avslutar kapitlet med följande rader:

Återigen har det visat sig att kampen för rättvisa och jämlikhet, liksom kampen mot diktatur och förtryck i alla dess mångskiftande former långt ifrån är över – och den är aldrig avgjord.

Det är bara att hålla med. Mina avslutande uppmaningar blir följande:

Läs den här fascinerande och inspirerande boken!

Fortsätt att stå upp för demokrati och mot tyranni!

Ps: Den här krönikan skrevs på kvällen onsdagen den 23 februari. När jag vaknade på morgonen den 24:e hade mina värsta farhågor överträffats. Ukraina blev som ni säkert vet invaderat under den natten.

PÅMINNELSE

Till dig som ännu inte betalat medlemsavgiften för 2022.

250 kr till Pg 400 28 34-2

Ange endast ditt namn!

Mvh Kent Jonelind, kassör

FOLKHÖGSKOLE VETERANEN

MEDLEMSBLAD
FÖR FOLKHÖGSKOLANS
VETERANFÖRENING

www.vetfolk.dinstudio.se

Nummer 1
ÅRGÅNG 22
mars 2022

Medlem i föreningen blir du genom att betala in medlemsavgiften 250 kr per år till Folkhögskolans Veteränförening plusgirokonto 400 28 34-2
Glöm inte att ange namn och adress!

Innehåll

Tyrannens tid	1
Genom mitt köksfönster	2
Vårträff i region Väst	2
Vaccinationsvägran	3
Demokratin som bildningsväg	3
Folkhögskolan i förändring	4
Pennskaftet från Uppsala	5
Några tankar om växthuseffekten och klimatförändringarna	7
Om att vara en gammal, pensionerad svensklärare	8
Skola eller – folkhögskola	9
Wakari – och andra demokratiska umgängesformer i Tanzania	10
Regionala träffar med boksläpp av antologin <i>Nya Folkhögskoleminnen</i>	12

Redaktionskommitté

Urban Lundin
urban.lundin@folkbildning.net

Per-Ola Jansson
braxnaspj@gmail.com

Tore Mellberg (layout)
tore.mellberg@gmail.com

Föreningens postadress (ordförande)

Folkhögskoleveteranen
c/o Björn Grip epost
Sturegatan 9B bjorgrip@hotmail.com
614 32 Söderköping tel 070-540 95 79

Kassör
Kent Jonelind epost
Marielundsvägen 7 kent.jonelind@gmail.com
824 31 Hudiksvall tel 070-550 37 59

Genom mitt köksfönster

Lena Skördeman

Snö och kyla

Snö, romanen av nobelpristagaren Orhan Pamuk, har ett starkt politiskt innehåll. Det förmedlas i en skildring av obönhörligt, obevekligt, oupphörligt snöfall mellan höga berg. Jag läste boken på tåg och bussar och kunde nästan fysiskt känna de täta och kvävande flingorna.

Lika kvävande som flingorna tycks mig Henry Purcells *The Cold Song* ur *Kung Arthur*, så övermäktigt vinnande. Sången spelas ju ofta i radio på vintern, men nutida teknik ger fler möjligheter. På YouTube kan man höra

den när man vill. Man kan exempelvis välja sångaren Jakob Josef Orlinski som är ljusaste countertenor eller David Greco som är djupaste bas. Vilket ger det starkaste intrycket?

Och i morse funderade Eva Sjöstrand i P2:s Lördagsmorgon kring temperaturen i helvetet. Kanske hade inuiterna tidigt en bild av ett ishelvete? Kanske var lockelsen i kristendomen ett varmt helvete? Litet komplicerat dock som grund för en omvändelse. Det kunde ju ha skapat en benägenhet att begå illdåd under alderdomen så man säkert kom till det varma stället. Lugnare här och nu, med en almanacka som leder oss dag för dag undan kölden.

Vårträff i region Väst

Ingemar Nordieng

Region Väst inbjuder till vårträff **onsdagen den 6 april 2022 på S:ta Elisabets folkhögskola, Göteborg**. Vi startar ca 10.00 med fika och avslutar runt 15.00 med fika. Vi har förlagt träffen till en folkhögskola som är lätt att nå med allmänna kommunikationer och med möjlighet till parkering på Heden.

Vi kommer att uppmärksamma Veteränföreningens nya bok *Nya folkhögskoleminnen*, som vi hoppas ha på plats när vi ses.

Så här tänker vi oss det preliminära programmet:

- Efter ett välkomnande förmiddagsfika presenterar skolans nya rektor Marcin Szklarski sig själv och skolan.
- Signild Håkansson, redaktör för *Nya folkhögskoleminnen*, introducerar boken och arbetet bakom bokens tillblivelse.
- Per Olof Öhrn kåserar kring sin artikel i boken "En minnesresa bland extraanslag och nya skolor."
- Veteränföreningens ordförande Björn Grip informerar om föreningens arrangemang framöver. Han har också, tillsammans med Lisa Strömfeldt, skrivit en artikel i boken om "Bona folkhögskola – tillblivelse, likvidering och återuppståndelse."

Det blir en innehållsrik och intressant dag där det också finns plats för trevliga samtal och lite mingel. Hoppas vi ses!

Anmälan senast 30 mars till

Per Nordqvist 073-650 08 03 peje.nordqvist@gmail.com
Håkan Söderlund 072-223 53 74 hakan2017@telia.com
Ingemar Nordieng 070-594 23 53 ingemar.nordieng@gmail.com

Vaccinationsvägran

Urban Lundin

Jag tittar i min vaccinationshandling. När jag arbetade i Afrika brukade jag ha den i en tygpåse på bröstet, så den är lite "vattenskadad" av svett. Där finns 17 införanden i tillägg till de fyra poliosprutor som jag fick på 50-talet. Lägg därtill också vaccinationerna mot smittkoppor och tuberkulos. Jag är vaccinerad mot gula febern, difteri, hjärnhinneinflammation, hepatit A, tyfus, paratyfus, difteri, stelkramp, kolera och säkert ytterligare något. På senare tid har jag vaccinerats mot svininfluensa och i närtid tre sprutor mot Covid-19. Märket efter calmette vaccinet på låret har nästan helt bleknat bort, liksom äret efter smittkoppsvaccinet på armen. 75 år gammal har jag hunnit bli, men det är ju uppenbart att utan dessa vaccinationer hade jag förmodligen varit död för länge sedan. Så jag tackar högre makter för att den obegripliga företeelsen vaccinationsvägrare inte fanns på den tiden, för då hade de säkert kunnat röra till det och lura människor att inte ta vaccinen.

Hur uppstår ett sådant här fenomen? Enligt forskningen florerar konspirationsteorier hela tiden, och i tider av otrygghet, får de extra skjuts. Enligt en sedan länge odlad föreställning – inte minst bland klimatskeptiker – så är en liten elitistisk grupp ute efter världsherravälde. Enligt sådana här föreställningar är t.ex. ICCP (FN:s klimatpanel) en del av denna sammansvärjning.

En mängd grundlösa idéer florerar i bakvattnen av dessa föreställningar. En populär teori är att 5G tekniken ligger bakom coronaviruset. Och var kommer viruset ifrån? Har inte kineserna spritt det med avsikt?

Och vaccinet

- leder till autism
- leder till följsjukdomar
- ökar risken för allergier
- innehåller gömda eller okända ämnen
- är verkningslöst. Det är bättre att gå igenom sjukdomen på naturlig väg.
- är en storskalig bluff av läkemedelsföretagen som bara vill tjäna pengar

Den allmänna acceptansen av konspirationsteorier får näring av att beslutsfattare – som borde stötta rationella förhållningssätt – lanserar egna alternativa "fakta" för att vinna stöd för sina politiska mål.

Men myndigheterna påstår att deras beslut grundar sig på vetenskap och beprövad erfarenhet.

- Än sen? säger vaccinationsvägraren. Vetenskapen har inget monopol på sanningen. Min (alternativa) sanning ska väga lika tungt.

Vi känner igen argumentet från Trumps USA. En andra huvudfaktor bakom det vettlösa motståndet är den extrema individualiseringen vi sett under de senaste decennierna.

- Jag är jag, och jag lyssnar bara till mitt eget hjärta. Och möjligen grannens

om han/hon tycker lika som jag.

Hur kan människor i tusentals gå ut på gatorna och demonstrera mot vaccinen? Alla är ju läskunniga, vilket innebär att de vet att de utsätter medmänniskor för risker, och att de utsätter sjukvården för extra prövningar. Och inte minst utsätter de sig själva för ökade risker att bli sjuka och dö. Men de tror förstås inte på statistiken?

- Ingen ska sätta några nålar i min kropp mot min vilja, argumenterar han/hon.

Vi som tror på rationalitet, på att samtal och diskussioner leder till klargöranden, på att säner, myter och rena lögnar måste stå tillbaka för grundade åsikter, vi måste väl stå upp för sådana ideal. Folkbildningen måste väl vara en spjutspets mot fördomningen? Är den det?

Det hoppas jag, men när jag för en kort tid sedan lyssnade till ett radioprogram om tystnadskultur, radade programledaren upp dussintals av företag och verksamheter, som alla kännetecknades av tystnadskultur, allt ifrån Arbetsförmedlingen till Systembolaget. Och där – mitt i uppräkningslistan – hör jag ordet 'folkhögskolan'!

- Nej, ropade jag! Det får inte vara sant. Nu är det verkligen läge för folkhögskolan att stå upp för sin kärlek till sanningen, för sin människosyn och för sin kunskapssyn.

Demokratin som bildningsväg

Per-Ola Jansson (förlagsredaktör)

Till hösten kommer *Demokratin som bildningsväg* ut på Carlsson förlag. Den är en antologi som förutom förord och inledning innehåller 29 artiklar grupperade i 4 avdelningar:

1. Jämlikhet, rättvisa och människovärde
2. Demokrati, diktatur och populism i postsanningens tid
3. Folkbildning, civilt samhälle och den goda medborgaren
4. Mörka moln över det demokratiska klimatet.

Antologin är Vestlunddagarnas efterbörd och är tänkt som en hyllnings- och minnesskrift till Gösta Vestlund.

Vestlunddagarna genomfördes för sjunde och sista gången på Sigtuna folkhögskola hösten 2021. Utöver artiklar baserade på framföranden under olika Vestlunddagar har vi kompletterat med artiklar som redan tryckts i andra media, men även med helt nyskrivna artiklar.

Boken ges ut som Årsbok 2022 för Föreningen för folkbildningsforskning. Den kommer via förlaget att marknads-

föras för bokmarknaden, och förhoppningsvis att köpas in till våra bibliotek via bibliotekstjänst.

Men den största förhoppningen vi har är att den kommer till användning inom den samlade folkbildningen.

Några kända författarnamn som bidrar med texter är Sverker Sörlin, Agneta Stark, Ronny Ambjörnsson, Per Molander, Katrine Marcal, Sverker Gustavsson, Martin Gelin, Erik Amnå, Tjia Torpe m. fl.

Folkhögskolan i förändring

Signild Håkansson

I antologin **Nya Folkhögskoleminnen** har berättelser från folkhögskolan samlats. Här reflekterar en av redaktörerna, Signild Håkansson, om folkhögskolans utvecklingsresa och vikten av att beskriva den så vi fortsätter lära oss.

Det har nu gått drygt 30 år sedan ramarna för det svenska skolsystemet förändrades på ett genomgripande sätt 1991. Skolöverstyrelsen lades ner, ungdomsskolan kommunaliserades och folkbildningen gavs en form av självförvaltning genom Folkbildningsrådet. Året därpå genomfördes friskolereformen, vars följder nu debatteras livligt.

Vad har hänt med folkhögskolan under den här tiden? Drygt 30 helt nya skolor har tillkommit liksom nya kurser, pedagogiska metoder, målgrupper och uppdrag också i de befintliga folkhögskolorna. Cirka 30 av dem grundades redan på 1800-talet! Även de äldsta skolorna lyckas vara relevanta idag.

Många i folkhögskolan som varit verksamma under 1990- och 2000-talet har nu hunnit gå i pension eller har bara några år kvar dit. För att ta tillvara deras bild av folkhögskolans utveckling under den här perioden, ger Folkhögskolans Veteranförening under våren ut en antologi med namnet **Nya Folkhögskoleminnen**. Den innehåller 22 personliga berättelser, där folkhögskolan skildras inifrån av dem som varit med. Folkhögskolemedarbetarnas personliga erfarenheter är en rik källa att ösa ur. Gensvaret när vi i redaktionen bad om berättelser blev stort.

Skribenterna har olika erfarenheter som lärare, rektor, vaktmästare, bibliotekarie, tidskriftsredaktör eller förtroendevald. Några mötte folkhögskolan första gången som studerande eller nyanställda redan under 60- och 70-talet. I deras berättelser kan man se, att även om folkhögskolorna förändrats, så finns en kärna som känns igen genom åren. Det handlar om det genuina mötet människor emellan, om hur deltagarens erfarenheter tas till vara och hur folkhögskolan kan ge utrymme för individen att växa.

En av författarna, Kåre Olsson, skriver:

Folkbildningen har sedan länge, vid betydande samhälleliga förändringar, spelat en stor roll både för enskilda människor och idéburna rörelser. Individerna behöver kunskaper och perspektiv för att kunna ta plats i det nya samhälle som utvecklas. Det ordinarie utbildningssystemet är inte anpassat för en sådan uppgift, vilket däremot folkbildningen är. I denna är det ju deltagarna själva som avgör vad och hur man skall lära sig.

Texterna i antologin har delats in i fyra teman. Under rubriken *Omvälvande förändringar – nystart och omstart* har vi samlat exempel på strukturella förändringar när det gäller ekonomi, geografiska förflyttningar och nystarter. Här kan vi exempelvis läsa om hur urbaniseringen lett till att hela folkhögskolor flyttat från land till stad. Vi kan också följa tillkomsten av nya folkhögskolor med och för nya grupper i nya områden. Och vad hände egentligen, när en folkhögskola gick i konkurs?

Temat *Värdegrundsbärare och nyskapare* speglar hur folkhögskolan har tagit sig an några av de stora samhällsfrågorna som rasism, miljö, klimat och digitalisering. Det kan handla om vattenbruk, kurser i hållbar försörjning och utveckling av det flexibla lärandet. Och om folkbildningens tuffa uppdrag att motverka främlingsfientlighet.

I avsnittet *Lokalt och globalt* finns berättelser som beskriver nordiskt och internationellt samarbete, t.ex. genom kontakter på Nordkalotten, i Indien eller i Tanzania. Vi får ta del av hur folkhögskolan utvecklat u-landslinjer och hur man arbetat med metodutveckling i kurser som Svenska för invandrare.

Det sista och mest omfattande temat har vi valt att helt enkelt kalla *Folkhög-*

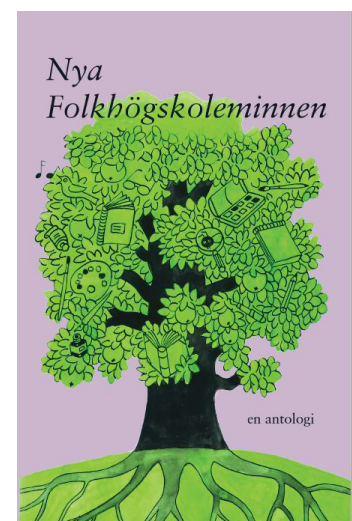
Denna artikel var först publicerad på Folkbildningsrådets hemsida. Vi har fått rådets tillåtelse att publicera den i Folkhögskoleveteranen.

skoleliv. Här finns bland annat texter om folkhögskolans arbete med allmän kurs, teater, dramapedagogik, journalistik, bibliotek samt skildringar av hur man själv hamnade på folkhögskola. Vi får följa framgångar och motgångar, när folkhögskolan utvecklat nya utbildningar i takt med samhällets förändringar och deltagarnas behov. Vi får också ta del av hur nya styrformer hos staten och huvudmännen påverkat folkhögskolans vardagsliv.

Det är viktigt att på det här sättet lyfta fram och skildra erfarenheter från folkhögskolans arbete inom olika områden. Det kan ge inspiration och underlag för fortsatt utveckling av folkhögskolan och dess betydelse för deltagarna och samhället.

Mer information

Folkhögskolans Veteranförening gav i början av 2000-talet ut tre volymer med Folkhögskoleminnen, skrivna av personer som varit verksamma inom skolformen under lång tid. Böckerna skildrar i huvudsak folkhögskolan från fyrtioalet fram till åttiotalet. Den här boken utgör en uppföljande fjärde del under namnet **Nya Folkhögskoleminnen**. Redaktionen har utgjorts av Eva Önneshj, Stewe Claeson samt Signild Håkansson. Den kommer att kunna beställas från Marieborgs folkhögskola.

Pennskaftet från Uppsala

Jörgen Håkansson

Anna Maria Lenngren föddes 18 juni 1754 i kvarteret Luten, i universitets domäner, där idag Upplands studentnation har sina lokaler. En text utanför påminner om detta.

Fadern Magnus Malmstedt var docent i latin vid universitetet, en titel som gav honom rätt att undervisa men utan lön. Han var strängt religiös och ivrig herrnhutare. Detta gjorde honom suspekt i de kyrkliga och akademiska myndigheternas ögon. Han framtogs snart rätten att undervisa studenter. Modern, Märta Johanna Florin, var dotter till en komminister. Familjen, som utökades med fem barn kom att leva under mycket knappa förhållanden. Fadern måste för familjens försörjning bedriva privatundervisning och få hjälp av vänliga grannar.

Magnus Malmstedt gjorde sedermera en slags avbön från sin religion och återfick rätten att undervisa igen samt erhöll snart avlönad tjänst. Anna Maria har med olust talat om det bohemiska och kaotiska hemmet hon växte upp i. Hon berättar om oordningen och "smältan av käringar och ungar", som uppehöll sig där. Men även om hon i vuxen ålder med bitter kritik såg på sin fader, var hon inte blind för det fina i hans personlighet, hans kärleksfullhet och omsorg för hennes mångsidiga utbildning. Han lärde henne latin och mycket inom kunskapens och kulturens sfärer. Hon fick möta lärare och forskare vid universitetet. Hennes begåvning och lust att skriva yppades redan i tonåren. Den var ärvd från föräldrarna särskilt från moderns litterära släkt. Tegnér, Fröding och Selma Lagerlöf kunde räkna släktskap med henne. Redan i tjugooårsåldern var hon en känd och uppskattad poet i Uppsalatrakten. Hon skrev hyllningsdikter i tidens många publikationer och "brödtexter" som hjälp till familjens försörjning.

Trots att Anna Maria säkert inte var lycklig i hemmet när hon växte upp, har hon ändå i dikten *De små på landet* (1798) skrivit så här idylliskt om sin barndomstid:

Sälla, korta barndomstid,
stund av menlöshet och frid,
än i åldern öm för minnet
sorgligt ljuvt du tjuvar sinnet,
när min tanke återgår
till din evigt flydda vår!

Theconseillen

Redan 1777 visade hon sin egenart som skald i den trettiofem strofer långa verssatiren *Theconseillen*. Där gisslar hon ett beteende hon ogillade hos en typ medelklasskvinnor, som uteslutande intresserade sig för skvaller, matlagning och kläder. De föraktade all intellektuell aktivitet hos sitt kön. Hon såg dem som olärda, lata och fåfänga. Här ett smakprov ur dikten:

Var en åt tungan frihet lämnar
att ösa ut en menlös harm.
Man sig på andras heder hämnar
och vreden blir allt mera varm.
Att andras fel med florskikt sälla,
man börjar nu ett rådslag hålla
om vad man sist på balen sett,
hur sig Calista flyktigt svängde,
hur roben lång i sidan hängde
och hur korbeljen suttit snett.

Eget hem

Trots att Anna Maria under hela sin uppväxt tvingades leva under oregelbundna hemmaförhållanden var det först 1780 hon äntligen lämnade hemmet. Hon blev då fru Lenngren och flyttade till huvudstaden. Hennes make Carl Peter Lenngren, var ämbetsman och journalist. Han har betecknats som en beslutskraftig, högt bildad men träig friare med varm tillgivenhet till sin hustru. Äktenskapet blev emellertid barnlöst. Tillsammans med Johan Henrik Kellgren drev maken tidningen *Stockholms-Posten*, till vilken Anna Maria knöts. Här började hon skriva anonymt. Samarbetet med Kellgren blev utvecklande och kom att radikalisera hennes poesi. Hon kunde under sin anonymitet ge slängar åt svartrockar och militärer, driva med adeln och deras "fisförnämhet".

Hemmet hos Anna Maria och Carl Peter blev efter giftermålet en mötesplats för en lång rad kulturpersonligheter, som blev deras vänner i detta ords rätta bemärkelse. De möttes

Poesihörnan

regelbundet för att samtala, ha nöje och glädje i varandras sällskap. I denna vittra krets ingick personer som var eller blev invalda i Svenska Akademien såsom Gustaf Fredrik Gyllenborg, Johan Gabriel Oxenstierna, Johan Henrik Kellgren, Nils von Rosenstein (Akademiens ständige sekreterare), Carl Gustaf af Leopold, Frans Mikael Franzén och Carl Birger Rutström. Samtalen var omväxlande litterära, lärda eller filosofiska men lika ofta skämtsamma. Anna Maria sägs mest ha lyssnat men gjorde flitigt inpass, som fördjupade diskussionen och hennes kvickhet väckte ofta förtjusning.

Poesins syfte

Vad ville Anna Maria åstadkomma med sin poesi? I dikten *Invokation*, publicerad 1809, vänder hon sig till Apollon, diktarnas Gud, för att förklara. Här några relevanta strofer:

Härför min inbillning, elda mitt blod
giv mina tankesprång syftning och styrsel!
Giv mig eteriska sångarens mod,
icke hans yrsel....

Giv mig Apollo, den ädlare lott,
styrka och lenhet i växlande blanning,
tonen egentlig för koja och slott,
klarhet och sanning!

Mätte min sång i vår stojande värld
väcka förfinade känslor för nöjet,
fåfängans, skrytets och höghetens flärd
agas av löjet!

Giv mina målningar värme och färg,
enighet, klokhet och ordning i sätten,
hejd och försyn att ikläda en dvärg
rustning av jätten!

Hon är tydlig när hon skriver vad hon vill åstadkomma. Det är "syftning och styrrel", det är "styrka och lenhet", det är "värme och färg/ klokhet och ordning i sätten" och inte minst "klarhet och sanning".

Något hon prioriterar är att "fåfångans, skrytets och högfärdens flärd agas av löjet". Därmed slår hon fast att hon vill ägna sig åt att skriva satiriskt om det hon ogillar.

Vidare önskar hon genom sin ton bli läst och förstådd i "koja och slott". Hon vill skriva både för den breda allmänheten och den kulturella eliten.

I dikten önskar hon att hennes poesi ska väcka "förfinade känslor för nöjet". Detta var målet för hennes idylldiktning och för hennes sällskapsvisor.

Kvinnosynen

En av Anna Marias mest kända dikter är *Några ord till min kära dotter ifall jag hade någon* (1798). Den har av litteraturforskningen blivit föremål för en två sekel lång debatt omkring hennes kvinnosyn. Dikten omfattar trettiofem strofer där författaren ger råd till Betti. Trots all ofullständighet inskränker jag mig att här endast citera två strofer.

Med läsning öd ej tiden bort....
Vårt kön ej det behöver,
och skall du läsa gör det kort,
att såsen ej må rinna över!

Lyd Betti, lyd bestämmelsen:
sök ej att mannabragder hinna
och känn din värdighet, min vän
i äran av att vara kvinna!

Att här sammanfatta den omfattande debatten kring Anna Marias kvinnosyn innebär att summeringen blir mycket fragmentarisk. Som ung ville hon synas i offentligheten. Hon var begåvad. Men den traditionella kvinnorollen innebar att kvinnan hade ansvar för hemmets skötsel. Offentligheten blev för Anna Maria alltför problematisk, hon ville inte bli hyllad i allmänna sammanhang och hon blev med åren överkänslig för kritik, därav att hon skrev anonymt under två decennier i slutet av 1700-talet. Genom anonymiteten kunde hon provocera etablerade fördomar. En kvinna skulle inte utmana könets präjugé.

Den under tidigt 1800-tal i litteraturredebatten härskande åsikten framförd av bl.a. Rosenstein och Franzén var att

dikten explicit uttryckte hennes kvinnosyn och detta gällde också hennes förhållningssätt till intellektuellt och offentligt verksamma kvinnor.

Under 1900-talet fortsätter debatten bland litteraturvetare och flera instämmer i Rosensteins och Franséns synsätt, medan andra börjar ifrågasätta det. Den tydligaste nytolkningen görs av Agneta Pleijel och Sven Delblanc där de något förenklat menar att dikten är ironisk och kan tolkas som en personlig utsaga. Delblanc ställer frågan: "Skulle fru Lenngren på gamla dar ha värderat såsen högre än lärdom och vitterhet? Det vore i så fall en sällsam helomvändning".

Gunnar Artéus ansluter sig i stort till anförda synsätt men menar att Anna Maria främst ironiserar och saritiserar över den sociala fördomsfullheten gent emot den tidens intellektuellt verksamma kvinnor.

Idylldiktning

Anna Marias idylldiktning utgör en stor del av hennes poesi. Den kännetecknas av humor och värme samt levande gestaltning där hon uttrycker kärlek till livet. Där finns en nostalgi till barndomstidens lycka och andra tillstånd av jordnära lycka. De kanske mest kända av hennes idylldikter är förmodligen *Den glada festen* (1796), som handlar om när gode prästfar firar sjuttio år samt de åtta inledande stroferna av *Pojkarna* (1797). Första strofen citeras här:

Jag minns den ljuva tiden,
jag minns den som igår,
då oskulden och friden
tätt följde mina spår,
då lasten var en häxa
och sorgen snart försvann,
då allt – utom min läxa –
jag lätt och lustigt fann.

Satirdiktning

När vi talar om Anna Marias diktning framstår hennes satiriska poesi som den mest centrala. Denna genre passar henne naturligt som poet och människa och några av dem är de bästa hon skrivit. Det som gör dem så effektfulla är hennes humor och förmåga till levande gestaltning, iakttagelsernas skärpa och träffsäkra realism. Vad hon främst satiriserar över är adlig högfärd och det som betecknas som adlig livsstil. Bakgrunden till detta är den ökade spänningen i samhället mellan den

ofrälse högre medelklassen och adeln, som genom artigt beteende försökte dölja sin känsla av social överlägsenhet. Representativa för denna adelskritiska poesi är "Porträtterna" (1796) och "Det högförnäma äkta paret" (1800) samt "Grevinnans besök" (1800). I den senare driver hon med företeelsen där den ofrälste medelklassen ibland söker krusa för adeln och i denna bjuds grevinnan på kalas hos ett fjäskande prästpar.

Den idylliska dikten *Pojkarna* övergår i de sista stroferna till bitsk satir där Anna Maria driver med ett specifikt manligt beteende, nämligen karriärismen.

Men, mina ungdomsvänner,
hur tiden ändrar sig!
Jag er ej mera känner,
I kännen icke mig.
De blivit män i staten
de forna pojkarna,
och kivas nu om maten
och slåss om titlarna.

Från pennskaft till parnasspoet

När Svenska Akademien 20 december 1797 celebrerade sin högtidsdag läste Gustaf Fredrik Gyllenborg upp en hyllningsdikt till Anna Maria. Den signalerade nu offentligt den status hon som poet uppnått och skingrade definitivt anonymiteten hon sedan lång tid lagt över sitt författarskap. Man kan anta att Anna Maria blev glad över denna hyllning, men säkert inte helt bekväm med förlusten av sin anonymitet, som hon nu måste leva med. Agneta Pleijel förklarar anonymitetens betydelse så:

"Hon har skrivit fräckt, rättfram,
ärerörigt och grovkornigt. Det kunde hon
inte göra som kvinna. Anonymiteten /.../
var en nödvändig förutsättning för denna
diktarfrihet".

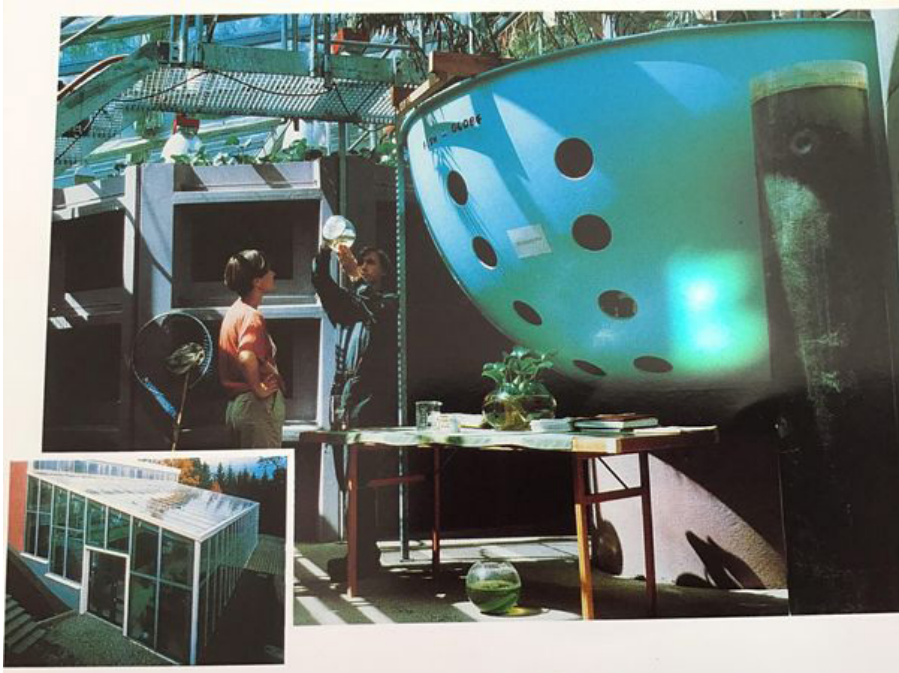
Under följande år fram till sin död 1817 kom hon att bli allt mindre produktiv.

Låt mig avslutningsvis kortfattat anföra att Anna Marias litterära förebilder anses ha varit Bellman och Kellgren. Hon har influerats av Bellmans karaktäristiska sätt att teckna miljöer och Kellgrens tankevärld samt tonen i hans satirer.

Sen har jag vandrat världen kring
och flutit liksom sten på vatten.
Var gång jag vakat hela natten,
jag inte sovit någonting.

Några tankar om växthuseffekten och klimatförändringarna

Per-Ola Jansson

Stensunds Vattenbruk. Ett ekologiskt reningsverk i ett växthus med återvinning av närsalter ur folkhögskolans avloppsvatten. Ett konstruerat kretslopp som via odling av tomater och växtplankton sluter kretsloppet med zooplankton och fisk. Härinne är det varmt och fuktigt året om. Här tillgodogörs växthuseffekten optimalt.

Mitt uppe i två omfattande kriser, Corona-pandemin och Rysslands angrepp på Ukraina, levererar FN:s klimatpanel Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), 2022-02-28 ännu en omfattande rapport om vilka skadeverkningar klimatförändringen redan ställt till med. Rapporten är mycket omfattande och redogör i tur och ordning för hur de stora ekosystemen, världsdel för världsdel, påverkats. Till grund för rapporten ligger 34 000 dokument som beskriver den påverkan på mänskligheten och naturen som ökande frekvens av intensiva värmeböljor, torkor, bränder, stormar och flodvågor redan har. Några av dessa är nu irreversibla.

Våren 1971 gick jag på kvällsföreläsningar i Uppsala. Om dagarna läste jag zoologi, några kvällar i veckan blev det miljövärd. Innehållet var brett, täckte det mesta inom området: vatten, luft, mark, gifter och avfall. Jag har sparat mina anteckningar i en prydlig pärm. Några bilder jag skissat skildrar effekten av Concordeflygplanens framfart i atmosfärens högre luftlager. Luftomrörningen på 18 000 meter är minimal. Avgaserna

bildar tjocka stråk som ligger kvar mycket länge. Hur skadligt kunde det vara? Vad kunde det innebära för växthuseffekten om denna typ av trafik ökade?

Det verkar som om diskussionerna i kursen tvekade om i vilken riktning förhöjningen av koldioxid i atmosfären skulle gå. Blir det kallare, eller varmare? En eventuell hotfull klimatförändring och dess effekter på civilisationen och ekosystemen belystes knappast. Idag funderar jag på det konstiga i denna tvekan. Det var då, 1971, sedan länge vetenskapligt accepterat att förhöjningen av koldioxidhalten i atmosfären leder till temperaturhöjningar. Svante Arrhenius, vår förste Nobelpristagare (1903), hade redan 1896 efter ett års kalkylerande kommit fram till att förbränningen av kol leder till en temperaturhöjning i atmosfären.

Han tänkte sig en temperaturökning på tre grader i ett tretusenårigt perspektiv. Hans modell av atmosfären och dess temperaturförhållanden översattes till både tyska och engelska och fick därmed allmän spridning. Det fanns bland geologer i de nordiska länderna ett mycket

stort intresse för is. Bakom intresset låg upptäckten av istiden under 1840-talet. Vad orsakade istiden, och hur många sådana hade det varit? Det var i detta sammanhang som växthuseffekten blev intressant. Det var den franske matematikern och fysikern Jean-Baptiste Joseph Fourier som under sina vetenskapliga arbeten med värmets skapade begreppet växthuseffekten, 1824.

Då och då dyker det upp bevis för att de stora fossilbolagen, som verkat under "den stora accelerationen" efter 1945, haft full vetskap om att förbränningen av deras produkter skulle komma att storskaligt påverka det globala klimatet. Medvetenheten, eller sanningen om detta har förtigits. Framförallt av dem som visste bättre.

När den amerikanske astrofysikern Carl Sagan 1985 i ett anförande, som kan ses på Youtube, inför den amerikanska kongressens senat redogör för vad växthuseffekten håller på att ställa till med på planeten jorden, tycks senatorn Al Gore lyssna uppmärksam. Sagan undervisar senatorerna. Han börjar med att skildra hur mänskligheten påverkat jordytan genom jordbruk och skogs-skövlingar under den neolitiska perioden. Han går sedan på ett lättfattligt sätt igenom vad som menas med växthuseffekten, hur den uppkommer och dess relation till jordytans förmåga att reflektera och absorbera solstrålningens olika våglängder. Kortvågig UV-strålning förvandlas inne i växthuset till infraröd långvågig strålning som inte tränger igenom glas. Den skapar där under gynnsamma förhållanden i växthus och orangerier ett klimat som vi uppfattar som bland de mest trivsamma miljöer vi kan tänka oss. I en skrämmande jämförelse med vår närmaste planet, Venus, konstaterar han torrt att på Venus är temperaturen 470 grader plus C. Koldioxidhalten är där 90 ggr högre än på jorden. Det framstår som uppenbart att ju högre CO₂-halt, desto högre medeltemperatur i atmosfären.

Senatorerna får reda på vad som måste göras så att vi inte lastar över de problem som är uppenbara (1985) på kommande generationer. Om vi inte tar itu med att sänka takten i ökningen av

förbränningen av kol i form av bensen, diesel, ved och stenkolk så kommer vi vid mitten av nästa århundrade (2050) få uppleva hur den antarktiska inlandsisen kollapsar, med stora havsnivåökningar som följd.

Carl Sagan redogör för vad som måste göras:

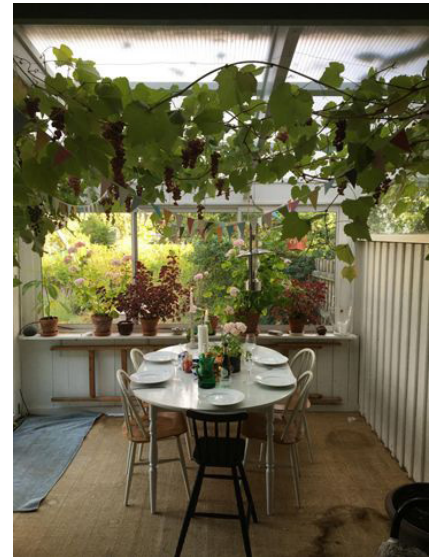
1. Förbränningen av fossilt kol måste minska.
2. All subvention till fossila bränslen måste upphöra.
3. Forskning och utveckling av alternativa energikällor måste intensifieras.
4. Solenergiutveckling bör gynnas.
5. En satsning på att utveckla fusionseenergi kan möjligen bidra till en lösning av klimatproblematiken.

Sagan betonar i slutet på sin redogörelse att problemet är ett intergenera-

tionsproblem. Vi måste ta itu med problemen nu, 1985. Annars kommer generationerna efter oss att möta mycket allvarliga problem.

Det duger inte att bara Sovjetunionen klarar av att hantera dessa problem. Det måste de andra stora förbrännarna, USA, Kina och Indien också göra, samtidigt. Vi är alla i detta växthus tillsammans.

Som i så många andra sammanhang har vi den kunskap som behövs för att handla som vi måste. Men vi gör det inte. Undantag finns dock. I pandemifrågan har vi förvandlat kunskap till handling. I Rysslands krigsföring med Ukraina har det internationella samfundet engagerat sig storartat. Kommer vi att kunna det även i klimatarbetet? Nu, när vi vet nästan allt om hur klimatproblemet skall hanteras och lösas?

Här är växthuseffekten som bäst...

Om att vara en gammal, pensionerad svensklärare

Hans Lundén

Jag är en gammal, pensionerad svensklärare, eller svensklärare som det sägs nuförtiden. Det vällar mig ibland viss glädje men oftare förargelse och i enstaka fall vredesutbrott. Jag kan dra på munnen när jag i Konsum ser att det finns frigående ägg men hittills har de legat snällt i sin förpackning. Jag har heller inte följt uppmaningen: Sprätt ägg!

Det är intressant att läsa om djurparken i Kålmorden och att polisen uppger sig att de inte kan uttala sig på grund av utredningstekniska skäl. I det längsta försöker jag undvika att handla i Nisse's fiskaffär eller klippa mig i Sussie's frisersalong. Det blir allt svårare i genitivapostrofernas förfärande utbredning.

När mina kolleger kom in i lunchrummet och frågade: Äter du själv? Så svarade jag: Ja, sen jag var ett år. I tidningarna kan man läsa om någon som går själv i ett demonstrationståg och menar då inte att personen går utan hjälp av rullstol eller andra hjälpmedel utan helt enkelt ensam.

Även ordet 'ensam' kan vålla huvudbry. Jag läste i tidningen om en stackars flicka som bodde ensam med sin mormor och morfar. Vadå ensam?

I ett fall måste jag nog ge upp trots ihärdigt motstånd. Och det gäller vart 'var' är på väg. 'Var' är på väg mot vart.

– Vart bor du? Frågar någon mig i telefon.

– Till Mariefred, svarar jag då ibland

men brukar inte förklara skillnaden mellan riktning och befintlighet.

Vart går bussen?

– Ja, den kan gå till Läggesta eller Södertälje eller Strängnäs.

– Nej jag menar vart den går.

– Ja, dit jag sa.

– Nej, men vart går den?

– Du menar var hållplatsen är?

– Ja, vart den är.

– Närmast är vid Konsum eller förlåt COOP där borta.

Det är ju egentligen förfärligt dumt men ska det vara så svårt att lära sig skillnaden.

Intressant är också att följa skidtävlingarna i TV. Det går inte att säga att Hanna åker bra men skjuter dåligt. Så här kan det låta. "Åkmässigt gör hon bra ifrån sig men skutmässigt är det bedrövlighet och tidsmässigt ligger hon nu efter. Vädermässigt har det varit vackert men publikmässigt kunde det vara bättre". En svårighet eller kanske ovilja eller nonchalans är reportrarnas oförmåga att uttala våra grannländers idrottares namn. Ett av de främsta, namnen alltså, är Therese Johaug. Hon uttalar sitt namn ungefär Therese med ett e på slutet och Johöug. Det är oftast två alldeles utmärkte reportrar som kommenterar loppet.

– Nu börjar Therese Johöug få upp farten.

– Ja, Teres Johaug blir svårslagen i dag.

– Nej nu kan ingen hindra Therese

Språklådan har fått ett bidrag till detta nummer! Hans Lundén är den förste att bidra. Vi hoppas och tror att rubriken ska locka fram läraren i er läsare, så att också ni kommer med bidrag till kommande nummer.

Johöug från att ta guld.

– Det är nog bara ett fall som kan stoppa Teres Johaug från att vinna.

Hm. Men häromdagen fick jag faktiskt känna glädje över att kunna något och inte bara var en gnällig Messerschmidt. Jag och min fru var i ICA-butiken på Karl Johansgatan i min barndoms Majorna. Framme vid kassan kom en dam eller tjej i mina barns ålder och sade:

– Jag lade undan några tabletter till min mamma i går. Jag hann inte betala utan de lades undan i den här kassan.

– Tabletter?

– Ja, såna hon har på bordet!

Kassörskan tittar under disken.

– Nej, här finns inga tabletter.

– Olle! Har du sett några tabletter som är undanlagda?

Olle har inte sett några tabletter han heller men jag böjer mig fram och tittar under disken.

– Ja, men de där bruna tabletterna, säger jag. Är det inte de?

Kassörskan tar upp de bruna tabletterna i något flätat material.

– Ja just de, säger jag.

– Men det är väl inga TABLETTER!

– Jo, så kallas de också.

– Ja, de är det, säger tjejen och tackar mig.

– Ja, då har jag också lärt mig något, säger kassörskan och ler mot mig.

FRA SYVENDE FAR I HUSET (4)

Skola eller – folkhögskola

Stewe Claeson

När SFHL gick upp i ett större lärarfack var jag ytterligt tveksam – detta andra och större lärarfack organiserar **lärare** (men inte rektorer; de och andra skolledare har en egen lekstuga) – men SFHL organiserade **folkbildare**, vare sig de kallades folkhögskollärare eller folkhögskolerektorer. (När man någon gång på 80-talet fick för sig att rektorerna skulle bryta sig ut och starta eget kom debatten av sig när en rektor föreslog att man skulle bilda SFHL(r)... – Fast idag är väl frågan om någon enda rektor ens kan förstå den vilda ironin i det förslaget.

Skola och folkhögskola

Jag har i många decennier hävdad att det är oturligt att ordet **skola** finns med i ordet folkhögskola. Skola har så entydiga associationer för snart sagt alla. I ordet skola ligger förhållandet ovani-från-och-ned inbyggt. Någon annan skall tala om hur det förhåller sig. Och jag som skall ta emot kunskaperna måste redovisa vad jag begripit. Och blir bedömd därefter. Så bygger man ångest och olust, så skapar man känslan av att inte duga och dessutom frestelsen att – fuska. (Se bara på dagens högskoleprovskandaler.)

Lärare och folkbildare

Mellan dem finns en himmelsvid skillnad. När jag dessutom hör att alla lärarfack skall gå upp i ett enda fack: 'Sveriges lärare' – ja, då frågar jag mig om **folkbildare** har där att göra överhuvudtaget. Och extra oroad bli jag när jag i senaste numret av vår tidskrift läser vad den väldiga majoriteten av "vanliga" lärare skall verka för i Lärarförbundet

Folkhögskola

"**folkhögskollärarnas kärnuppdrag ska renodlas och alltid prioriteras.**" Och som om det inte vore oroande nog läser jag i denna nya – allt märkligare – tidskrift, *Folkhögskolan* – att en av de s.k. vägledande artiklarna (en guide) handlar om – HUR MAN TILLVERKAR PROV. I folkhögskolan?!

Kära gamla veteranvänner: vad får ni för tankar när ni hör att en massa sentida utbildade pedagoger säger sig vilja renodla folkhögskollärarnas kärnuppdrag? Det vore sannerligen intressant att höra dem definiera det begreppet.

Jag sitter här och funderar över hur jag

skulle vilja beskriva ett sådant kärnuppdrag. Och som alltid hör jag i mitt inre öra de gamla riktiga (inte sällan danska) folkbildarna säga: **definiera inte, berätta!** Det är också anmärkningsvärt att det under så lång tid inte fanns någon särskild folkhögskollärarutbildning. Det hänger naturligtvis samman med att de första folkhögskolorna inte i första hand var – skola. Och de äldsta goda pedagogerna var inte i första hand pedagoger av facket. De var allt från filosofer till agronomer, från sjökaptener till botaniker. Den gamle filosofen Hans Larsson, som en tid var folkhögskollärare innan han blev universitetsprofessor, hävdade vid ett flertal tillfällen att det var tiden på Grimslov som **lärt** honom något – inte att vara lärare, men att vara samtalspartner. Och att känna den grundläggande respekten för olika kursdeltagares kunskande. Egentligen alla deltagares livserfarenheter.

En av de bästa 'lärare' jag själv haft bankade in i oss elva-tolvåriga realskoleelever (och jag glömmer det aldrig) att det inte finns någon som kan lära någon annat något. Han såg på oss och sa: inte ens att cykla kan man lära någon annan, bara hur tramporna fungerar och vad styret är till för. "Men cykla får du lära dig själv." Och kanske är det just det som är folkhögskollärarens kärnuppdrag, för att nu tala med den bedrövliga formuleringen i tidskriftsartikeln. Att vara där, samtala, dela med sig av sådant man kan, det vill säga har lärt sig, och påpeka eventuella misstag och felgrepp.

Det är *den levande vekselverkan* som är grunden. Också när det ser hopplöst ut.

Någon gång i slutet av 80-talet, början av 90-talet, hade vi på den skola där jag var rektor en grupp elever, en kurs, om man så vill, en allmän kurs, som visade sig vara näst intill omöjlig att få att samtala eller samarbeta om någonting. Jag minns en av lärarna som hävdade att det var första gången hon var med om att en grupp inte kunde enas om huruvida det var tisdag eller onsdag. Det mesta av samtal och arbetsuppgifter föll samman på grund av denna omöjliga ovilja till sammanhållning. Tolv grabbar och tjejer i 20-årsåldern.

Jag skall inte bli långrandig, men jag frågar mig om idén till lösning eller förändring skulle platsa i någon utbildnings pedagogiska teorier. Läraren ringde en norsk folkhögskola nära Trondheim och

gjorde upp om att få komma en dryg vecka till dem och delta i det som den skolan var känd, för att inte säga berömd, för.

Gruppen kunde knappt enas om tågavgången vid stationen i Sverige, men kom i alla fall fram till den norska skolan och togs emot. Man skulle få följa med en gammal tre- eller fyramasters bark (idag ett skolskepp) från Trondheim till Bergen. Men de kursdeltagare som såg en häftig färjetripp framför sig insåg redan efter två dagars skolarbete, förberedelsearbete, att de själva skulle vara del av **den besättning som seglade den enorma båten**. De flesta visste ingenting om sjön, men de folkhögskollärare som var med och instruerade – kunde naturligtvis. Och man drog iväg och redan första dagen visade det sig att man inte kunde göra något som man liksom hade lust med själv. Om skeppet skulle klara seglatsen (och man hade tur med vädret, annars vete tusan hur det hade gått) måste man vid varje tillfälle göra sin del, och man måste – och det kära veteraner, har ingenting med pedagogiska trix att göra – **man måste kunna lita på varandra**. Nog av – det är en lång historia och låt mig bara försäkra att vi på skolan aldrig sett en mer samsvetsad grupp, en grupp som kom att kännetecknas av grundläggande tillit – och respekt för alla olikheter deltagarna emellan.

Men vem i herrans namn kommer på en sådan pedagogiskt stollig idé? Är det lärarteknik från sidan x i Pedagogisk instruktion, inläst och bedömd? Och hur ser det prov ut som skall tillverkas för att se om man förstått uppgiften?

Ja, vad är prov annat än själva motsatsen till folkbildning! Här borde jag naturligtvis föreslå att man bryter sig ur "Svenska lärare"-facket och startar om – SFHL -?

Men nu skall jag läsa en ny diktsamling...

Wakari – och andra demokratiska umgängesformer i Tanzania

Urban Lundin

Redaktören berättar om blommor och bin

Demokrati är ett sätt att fatta beslut.

Votering är begärd och ska verkställas, var Göran Perssons, vår förre statsministers, älsklingsbegrepp. Man röstar i den aktuella frågan och den grupp som får majoritet har vunnit och kan utnyttja segern för att fatta andra beslut som utgör en konsekvens av den vunna omröstningen.

Ja, så ser ju många på begreppet demokrati. Men när voteringen är verkställd, det är då demokratin testas på riktigt. Hur förhåller sig den vinnande majoriteten till minoriteten? Hur vårdar man respekten för varandra? Hur lyssnar man till andras synpunkter? Kan man nå nya djup i samtalet? Hur klarar man av att helt enkelt hålla tyst tillsammans? Hur kan man hitta nya infallsvinklar, nya metoder för åsiktsutbyten, nya sätt föra ut frågor till en bredare allmänhet, nya uttrycksformer för demonstrationer och mobilisering i enskilda frågor?

Ingen kände bättre till vikten av att inte stanna vid det formella beslutsfattandet än Gösta Vestlund. Hans mantra var *Demokratisera demokratin*, vilket är ett uttryck för just de här nämnda aspekterna.

För kanske ett halvt sekel sedan, råkade jag läsa en bok om hur kvinnor på landsbygden i Afrika hade det. Jag kommer inte ihåg landets namn, bokens namn eller författarens namn. Men jag blev väldigt tagen av beskrivningen av hur kvinnorna umgicks med varandra när de arbetade på fälten. De pratade och skämtade, och inte minst pratade de och skämtade om sina mäns allehanda brister, inte minst i den äkta sängen. Men de gjorde det på ett sätt som aldrig blev nedgörande eller fördömande. De hittade hela tiden formuleringar, som gjorde att den man som var på tapeten hela tiden fick

behålla ansiktet. Alla visste vad mannen i fråga gick för, men ingen kunde anklaga hustrun för att ha lämnat ut honom till de andras spe och löje. Det sagda bevarade mannens heder, medan det utsagda framställde honom i en annan, och sämre dager.

This is not the way we do it in Sweden, som självtillräckliga biståndsarbetare ibland

uttrycker saken. För med vår rationalistiska syn på motsättningar vill vi ofta sammanföra människor som mer eller mindre uttalat bär på agg eller motsättningar till varandra, och en gång för alla ”tala ut” för att sedan skaka hand och gå vidare som vänner. Men oförrätter – verkliga eller inbillade – sätter sig ofta djupt och kan behöva lång tid för bearbetning.

Och för kvinnorna i boken är den sortens ”konfliktlösning” irrelevant. För dem är familjens sammanhållning viktigast, och deras mer eller mindre uttalade frustration över sakernas tillstånd, låter man komma fram i form av pysventilering tillsammans med kvinnorna i bygemenskapen.

Jag har långt senare lärt mig ett begrepp från Tanzania, som kallas ”wakari”. Det innebär att om två personer, eller två familjer, hamnar i en djup konflikt, som verkar olöslig, så ”fryser” man konflikten. Man uppträder anständigt mot varandra, sköter vardagsrutinerna i form av hälsningar och så vidare. Men man berör aldrig konfliktens kärna! Förrän den dag då någon av kontrahenterna stiger fram (och det kan ta väldigt lång tid) och har omvärderat sin roll i konflikten, och gjort det på ett sådant sätt att en lösning kan skönjas. Med detta har man förvandlat en antagonistisk motsättning till en agonistisk, se *Jag och den andre* av Katarina Jezierska, på annan plats i denna antologi.

Nå, läsoplevelsen gjorde starkt intryck på mig, men att besöka Afrika var inte aktuellt på minsta vis. Det närmaste jag kom var när jag och en kompis år 1969 tog oss igenom den av israelerna ockuperade Sinaihalvön och stod vid den östra stranden av Suezkanalen. Där, tänkte jag, där i diset på andra sidan vattnet ligger

Afrika, och dit skall jag aldrig komma.

Jag fick fel. Mellan 1991 och 1995 arbetade jag inom ett SIDA-projekt i Tanzania. Jag var bland annat ansvarig för att utveckla ledningsfunktionerna inom en folkhögskoleinspirerad utbildningsverksamhet, Folk Development Colleges. De förföreläringar jag hade med mig om demokratin i Tanzania visade sig i stort sett vara riktiga. Hög korruption, förtryck/negligerig av landsbygdens behov, förtryck av kvinnor, centralstyrning osv. Men det fanns inslag i bilden som motsade de preliminära intrycken. Kvinnor var – och är, trots att Tanzania nu har en kvinnlig president – nedtryckta och undertryckta på ett sätt som är vida värre än det förtryck som svenska kvinnor upplever. Trots detta kan kvinnor ta sig fram och få ledande positioner. Jag kan inte förklara det på annat sätt än att min läsoplevelse åter gör sig påmind. Medan männen ser sin dominans som självklar, vilket gör att de inte behöver göra några genomgripande förändringar, så är det för kvinnorna lika självklart att de har ett underläge. Men motkraften är de ”institutioner” för samtal som kvinnogemenskapen utvecklat. Så här uttryckte min tidigare kollega i projektet, och numera min hustru, Joyce Kimwaga Lundin det hela i en liten essä:

Det hänger på håret

I de flesta länder i Afrika är klimatet varmt. Ibland lite för varmt för att vara riktigt behagligt. Vi som är födda i Afrika är speciellt utrustade av Vår Skapare för att klara av värmen. Inte minst är håret på huvudet ett fantastiskt skydd när solen bränner på. Men det har sina sidor att ha tjockt och krulligt hår. Att kamma igenom en krullig kalufs kräver massor av tålmod och fingerfärdighet.

Så vad gör man? Antingen klipper man håret kort, så slipper man bekymren att reda ut håret. Eller också skaffar man sig tålmodet och fingerfärdigheten. Enkelt uttryckt kan man säga att männen valt den första lösningen och kvinnorna den andra. Vilken lösning är den bästa? Jag tror naturligtvis att den kvinnliga lösningen är att föredra. För den tid vi använder för att syssla med vårt eget eller – i de flesta fallen – någon annans hår ger mycket tid för social samvaro. Var än man kommer i mitt land, Tanzania, kan man på kvällarna se små grupper av kvinnor och flickor som

flätar varandras hår. Ibland är det enkla mönster, men andra gånger kan det vara riktiga konstverk som skapas. Och vad gör man medan man får håret flätat? Man pratar naturligtvis! Om arbete, födelse, död, äktenskap, sorger och glädjeämnen. Min man brukar säga att han är avundsjuk på de afrikanska kvinnorna, som får så mycket tid att prata med varandra. Det är världens största studiecirkel, utan vare sig böcker eller cirkelledare! Unga kvinnor i Tanzania får lära sig mycket om livet som vuxen kvinna, när de på kvällarna sitter tillsammans och diskuterar. Och för mig som mamma ger det mig chans att få sitta med mina döttrar och på ett lättsamt sätt prata om allting som kan uppta deras tankar. Jag tycker att det vore bra om också män hade motsvarande möjlighet att bara sitta och prata, utan att det måste ske i en bar. Men för att få den möjligheten måste man kanske ha något som ursäktar att man sitter "sysslös". Så jag tackar Gud för mitt burriga hår! Det är min entrébiljett till en ständigt pågående kvällskurs, där jag själv lärt mig mycket om livet.

Och nu är vi tillbaka till Gösta! Det här är verkligen ett fantastiskt exempel på hur man har demokratiserat demokratin i Tanzania. Och när jag tänker rätt på saken, så kan jag notera sådana exempel också i Sverige. För närmare besett: Vad krävs för att i verklig mening föra ett demokratiskt samtal? Jo, det måste vara stillsamt, och oprovocerat, helst lite lågmält, och – vilket jag tycker är viktigast – möjlighet att variera närhetsgrad. Om frågan blir alltför brännande eller alltför plågsam att hålla fast vid, så måste jag kunna dra mig tillbaka lite utan att avkrävas skarpa synpunkter. Då kan jag tänka om, tänka nytt, omformulera och sedan komma tillbaka. Det finns en svensk institution som hanterar detta bättre än någon annan jag känner till; Den av många män så förhånade syjuntan! Men här kan deltagarna ta plats runt ett bord, ta en kaka extra, fråga om receptet, diskutera den stickning man håller på med och även ta upp känsliga frågor som berör en på djupet. Och skulle jag då råka hamna i ett emotionellt utsatt läge, kan jag enkelt avbryta genom att ta en extra kaka, eller tappa en maska på stickningen. När ansiktsdragen är i ordning igen, kan jag återta samtalet där jag slutade. Så kan samtalen bölja fram och tillbaka, år efter år, utan att någon behöver känna att de andra trätt dig för när, eller att du inte fått behålla masken.

Marknad i Rombo

Jag är bekant med ett par målare. De gick under många år tillsammans och renoverade lägenheter. De kunde, ofta med ryggen mot varandra, ta upp vad som helst. De kunde känna sig fria, för kompiserna kunde inte se den andres ansikte, och riskerade någon av dem att avslöjas av att rösten var på väg att spricka, kunde de alltid hänvisa till att de behövde mer färg, att spacket var slut etc. Så drar man den slipsten som kallas demokratiskt samtal!

I Arushadeklarationen 1967 lanserade Tanzanias president Julius Nyerere det kanske mest omfattande jämlikhets- och demokratiseringsprojektet som världen skådat. Grundtanken var att skapa ett självständigt och självförsörjande land, där arbete i kooperativa former skulle leda till jämställdhet och mänsklig värdighet. Programmet kallades *Ujamaa*, (från swahili *u- tillsammans* och *- jamii samhälle*). Kruxet var byprogrammet, där landsbygdsbefolkningen skulle samlas i jordbrukskollektiv. Staten skulle understödja omvandlingen med gödningsämnen och utsäde. Kollektiviseringen underlättnade för staten att förse landsbygdsbefolkningen med utbildning och sjukvård. Nyerere förklarade att dessa byar utgjorde föreningar av människor som av egen fri vilja levde och arbetade tillsammans för sitt eget bästa. Nyerere menade att Tanzania måste bli både självständigt och självförsörjande. Att lita till biståndsgivare var farligt, eftersom det gav givarna en väldig makt över mottagarlandet. Så för Nyerere handlade allt om att befolkningen måste arbeta hårt, och man måste arbeta i kollektiva former för att frigöra sig från

kolonialismen.

Uppslutningen kring *Ujamaa* var till en början stor. Nyerere prisades för att han lyckades ena en stor befolkning med över 100 olika etniska grupper. Folk skulle förmås att tänka på sig själva som *tanzanier*, inte *sukuma*, inte *bondei*, inte *gogo* osv. I sekundärutbildningen flyttades unga människor från sina hembygder, för att därmed tvingas umgås och utvecklas tillsammans med unga människor från andra delar av landet. Hustrun Joyces två äldsta barn, tvillingar, placerades nästan så långt ifrån varandra som de kunde komma, en i Mwanza i norr och den andra i Masasi i söder.

Nyereres totala engagemang matchades inte av uppslutningen från resten av befolkningen. Fem procent av befolkningen (ca 500 000 människor) anslöt sig frivilligt till *ujamaabyarna* i början. Detta dög inte. Många (oklart hur många) människor tvångsförflyttades därför till *ujamaabyarna* för att man skulle kunna nå målet att hela landsbygdsbefolkningen skulle vara medlem i en *ujamaa* år 1976. Och det var nog här den stolta *Ujamaaskutan* började få slagsida. Motståndet ökade, utvecklingen avstannade och ekonomin rasade. Moderniseringen av jordbruket kom av sig. Det saknades utbildning för att upprätthålla ett mekaniserat jordbruk. Jag har sett många Fordsontraktorer som dragit sina sista suckar mitt ute på någon åker, och sedan lämnats där för att låta tiden omvandla dem till rost.

Nyerere var angelägen om att utvecklingen av Tanzania måste ske snabbt. *We must run, while they walk*, är ett känt Nyererecitat. Och han menade att detta

förutsatte en stark centralregering och en enpartistat. Ett flerpartisystem skulle leda till att politiska partier grundades på t.ex. religion och stamtillhörighet. Ur den aspekten fick han så småningom delvis rätt.

Men runt hörnet väntade en ekonomisk stjärnmäll. Den ugandiske diktatorn Idi Amin gjorde anspråk på delar av Kagera (en tanzanisk region i nordväst), som han menade tillhörde Uganda. Den tanzaniska armén, förstärkt av ugandier i exil, svarade med att invadera Uganda 1979 och driva Idi Amin i landsflykt. 1981 drogs de tanzaniska trupperna hem, men kriget blev en enorm ekonomisk börda. Nyerere hade hoppats på (räknat med) att västvärlden skulle bidra till att finansiera kriget. En för alla förhatlig despot hade störtats, men Tanzania fick varken hjälp eller tack!

Så, åren inpå 80-talet var Tanzania ett land i fattigdom. Det har berättats för mig att hotellgäster var tvungna att ha med sig egna glödlampor, om de ville ha ljus i taklamporna.

År 1985 löpte Nyereres sista mandattid ut. De flesta menar att därmed dog också Ujamaa i stillhet. Det menar dock inte min hustru! Hon menar att Ujamaa inte bara var bypolitiken, den införde också ett nytt sätt att se på sig själv, på sina grannar, på sin nationalitet. Andan från Ujamaa lever, menar Joyce. När något behöver uträttas i hennes hemby Kwatango (i östra Usambarabergen norr om Tanga), så ställer alla upp. Egennytta får ge vika för det allmänna bästa.

Den utsatta situationen försatte Tanzania i en prekär situation. Trycket från västvärlden gjorde att Tanzania tvingades ifrågasätta enpartistaten. En inhemsk kommission bildades, som under ett års tid reste runt i landet för att höra vad folk tyckte. Kommissionen kom fram till ett gillande av Nyereres tanke om att demokratin kunde hanteras lika bra eller bättre inom enpartisystemet. Men av för mig oklara anledningar (påtryckningar från biståndsgivare?) rekommenderade de att val med flera partier skulle hållas. Så

skedde också och jag hade år 1995 förmånen att tillsammans med några folkbildningsvänner bevittna hur det första valet genomfördes. Upplevelsen gav ett återsken av hur människorna i Sydafrika fredligt stod i dagslånga köer för att för första gången få utöva rätten att rösta.

Vi befann oss i Kilosa, en plats av symboliskt värde för familjen. Kilosa FDC var Joyces första lärarjobb på en FDC, hennes första tvillingdöttrar föddes där, och Kilosa var också sedan tidigare av olika skäl vänskola till Marieborgs folkhögskola under de år jag arbetade där som rektor.

Det sedan decennier dominerande partiet CCM (Chama Cha Mapinduzi - revolutionspartiet) hade dock förberett sig grundligt inför omvandlingen. De 25 år som gått sedan första valet har inte på allvar rubbat CCM:s hegemoni. Framtiden får utvisa hur den östafrikanska formen av demokrati kan hantera kommande utmaningar.

Regionala träffar med boksläpp av antologin *Nya Folkhögskoleminnen*

Programmet är just nu till viss del preliminärt. Samverkan sker med de olika skolorna i samband med studiedagar, temadagar, årsmöten, Öppet Hus, etcetera. Kontrollera tider, eventuell anmälan, mm på vår förenings hemsida under hand!

Medverkar gör författare, någon från redaktionen och någon från styrelsen/föreningen.

31/3 Marieborg, NORRKÖPING

Teman (ur antologin):
Lokalt och globalt samt
Nystart och omstart
Föreläsningsrubrik(er):
Möten förstås samt Bona – tillblivelse,
likvidering och återuppståndelse
Förf: Lena Skördeman, Björn Grip,
Elisabeth Strömfelt
Red: Signild Håkansson, Eva Önneshj

6/4 S:t Elisabeth, GÖTEBORG

Tema: Nystart och omstart
Föreläsningsrubrik:

En minnesresa bland extraanslag ...

Förf: Per-Olof Öhrn

Red: Signild Håkansson

22/4 Röda Korset, SKÄRHOLMEN

Tema: Nystart och omstart

Föreläsningsrubrik:

Kan flytta folkhögskolor

Förf: Kjell-Erik Börjesson

Red: Eva Önneshj

27/4, alt 28/4, Skeppsholmen, STOCKHOLM

Tema: Värdegrundsbärare/Internationellt

Förf: Ej klart

Red: Signild Håkansson

3/5 Kvarnby, MALMÖ

Tema: Nystart och omstart

Föreläsningsrubrik

Bona folkhögskola – tillblivelse ...

Förf: Björn Grip

Red: Signild Håkansson

13/5 Forsa, HUDIKSVALL

Tema: Folkhögskoleliv

Föreläsningsrubrik

Jag studerade för livet

Förf: Staffan Myrbäck

Red: Eva Önneshj

7/6 Gamleby, VÄSTERVIK

Föreläsningsrubrik

Folkhögskolehistoria

Red: Signild Håkansson

samt Hans Ålund, f.d. rektor

24/4 Bona, MOTALA

Tema: Nystart och omstart

Föreläsningsrubrik

Bona folkhögskola – tillblivelse

Förf: Björn Grip, Elisabeth Strömfelt

Red: Ej klart

Preliminärt: Träffar till hösten på

Kista, Kävsta och Tollare

Beställning av antologin

Försäljningen startar efter boksläppet på Marieborgs folkhögskola 2022-03-31.

De ”gamla” Folkhögskoleminnen I, II och III kostar 150 kr/st vid separat försäljning.

I samband med köp av Nya Folkhögskoleminnen lockar vi med nedsatta paketpriser.

OBS! Porto i sedvanlig ordning tillkommer vid alla leveranser.

Prislista	Allmän kund	Medlem i föreningen
Nya Folkhögskoleminnen	200*kr/st	150 kr/st
Nya + ett gammalt	300 kr	250 kr
Nya + två gamla	350 kr	300 kr
Nya + tre gamla	400 kr	350 kr

* Vid köp av Nya Folkhögskoleminnen med fem ex eller fler är priset 150 kr/st.

Marieborgs folkhögskola säljer böckerna. Kontaktperson Johanna Nilsson, 011-21 96 11, konferens@marieborg.org